

ЧУЧМАН О. І.,аспірант кафедри кримінального процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.131(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.37>**ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У ВИДІ РОЗГЛЯДУ СКАРГ НА РІШЕННЯ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО, ДІЗНАВАЧА ЧИ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ**

У статті проаналізовано структуру предмету доказування під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, а також засоби його встановлення. Звертається увага на існування особливого, локального предмета доказування, що складається з обставин, які необхідно встановити на підставі доказів під час розгляду слідчим суддею таких скарг. Досліджено визначені законом порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, порядок судового розгляду скарг слідчим суддею, повноваження органів досудового розслідування та прокурора, а також порядок їх реалізації. Встановлено, що до структури предмету доказування під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора у загальному виді належать законність/незаконність прийняття рішень, вчинення дій чи бездіяльності слідчим, дізнавачем, прокурором; обґрунтованість/необґрунтованість прийняття рішень, вчинення дій чи бездіяльності слідчим, дізнавачем, прокурором. При цьому, стосовно кожного предмета оскарження має бути встановлено дотримання/недотримання підстав, умов та порядку прийняття рішень, вчинення дій чи бездіяльності, що передбачені кримінальним процесуальним законом, включно із наявністю/відсутністю відповідних повноважень у слідчого, дізнавача, прокурора. Доводиться, що слідчий суддя розглядаючи скаргу, організовує дослідження доказів, сприяючи сторонам в їх поданні та дослідженні відповідно до встановленого порядку, а також забезпечує фіксацію проведених дій. Водночас він не може вирішувати питання, які надалі можуть стати предметом судового розгляду по суті кримінального провадження: робити висновки про фактичні обставини кримінального провадження, про оцінку доказів і кваліфікацію діяння.

Ключові слова: доказування у кримінальному провадженні, предмет доказування, судовий контроль, розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування.

Chuchman O. I. The subject of evidence in the exercise of judicial control in the form of consideration of complaints against decisions, actions or omissions of the investigator, inquiring officer or prosecutor during the pre-trial investigation

The article analyzes the structure of the subject of evidence during the examination by the investigating judge of complaints against decisions, actions or inaction of the investigator, inquiring officer or prosecutor, as well as the means of establishing it. Attention is drawn to the existence of a special, local subject of evidence,

consisting of circumstances that must be established on the basis of evidence during the examination of such complaints by the investigating judge. The procedure for appealing against decisions, actions or omissions during the pre-trial investigation, the procedure for judicial review of complaints by an investigating judge, the powers of pre-trial investigation bodies and the prosecutor, as well as the procedure for their implementation have been studied. It is established that the structure of the subject of evidence during the examination by the investigating judge of complaints against decisions, actions or inaction of the investigator, inquiring officer or prosecutor in general includes legality/illegality of decision-making, actions or inaction by investigator, inquiring officer, prosecutor; validity/unfoundedness of decision-making, actions or omissions by the investigator, inquiring officer, prosecutor. In this case, for each subject of appeal must be established compliance/non-compliance with the grounds, conditions and procedure for decision-making, actions or omissions provided by criminal procedure law, including the presence/absence of relevant powers of the investigator, inquiring officer, prosecutor. It turns out that the investigating judge, considering the complaint, organizes the examination of evidence, assisting the parties in their submission and examination in accordance with the established procedure, as well as ensures the recording of actions. At the same time, he cannot resolve issues that may later become the subject of court proceedings on the merits of the criminal proceedings: to draw conclusions about the facts of the criminal proceedings, the evaluation of evidence and the qualification of the act.

Key words: *evidence in criminal proceedings, subject of evidence, judicial control, consideration of complaints against decisions, actions or inaction of the investigator, inquiring officer or prosecutor during the pre-trial investigation.*

Вступ. Процес доказування у кримінальному провадженні має за кінцеву мету отримання знань, максимально наближених до об'єктивної реальності. Досягнення такого результату стає можливим лише за умови повного та достовірного встановлення всіх обставин для розкриття вчиненого кримінального правопорушення [1, с. 436]. Разом із тим, під час кримінального провадження виникає необхідність у вирішенні деяких питань, які не мають безпосереднього зв'язку із обставинами вчинення кримінального правопорушення, однак які безпосередньо впливають на здійснення низки процесуальних актів, які є обов'язковими або факультативними елементами процесуальної форми здійснення кримінального провадження.

Так, здійснення у кримінальному провадженні функції судового контролю зробило актуальними питання про обставини, які мають бути встановлені під час її реалізації.

Серед форм і видів судового контролю, які виділяють в теорії кримінального процесу [2, с. 94], окремої уваги заслуговує такий вид судового контролю, як розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування, який здійснюється за ініціативою (клопотанням) сторони захисту, і є ефективним засобом відновлення правового становища, порушеного прийняттям незаконного рішення, вчиненням незаконної дії або бездіяльності.

При цьому, як вказує С. Л. Шаренко, досліджуючи відповідні повноваження слідчого судді, на відміну від процедури прийняття судового рішення по суті, порядок судового розгляду питань, які вирішує слідчий суддя, КПК України не врегульовано. Цей правовий «вакуум» слідчі судді змушені заповнювати самостійно, керуючись аналогією закону, але з поправкою на власне розуміння специфіки процедури розгляду питання [3, с. 247].

Серед питань, які потребують належного наукового обґрунтування та нормативного врегулювання, постає питання обставин, які необхідно встановити на підставі доказів під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування, тобто про існування особливого, локального предмета доказування.

Проблеми нормативного врегулювання та практики розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування або прокурора перебувають у сфері наукових інтересів багатьох дослідників, таких як І. В. Гловнюк, Т. Г. Іль'єва, Д. І. Клепка, Д. Є. Крикливець, М. А. Макаров, В. Т. Нор, С. О. Пшенічко, С. Л. Шаренко, О. Г. Шило та ін.

Незважаючи на тривале і доволі активне наукове дослідження питань, що стосуються здійснення судового контролю у кримінальному провадженні, реалізації слідчим суддею відповідних повноважень, окремі проблеми залишаються малодослідженими або такими, що набули нового змісту у зв'язку зі зміною законодавства, мають неоднозначне трактування у правозастосовній практиці, а тому вимагають особливої уваги на сучасному етапі розвитку науки і практики кримінального процесу.

Однією із таких є проблема встановлення обставин предмета доказування під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, необхідність та актуальність наукового дослідження якої обумовлюється вищенаведеними факторами.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування структури предмету доказування під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора.

Результати дослідження. Виконання вимог процесуальної форми, пов'язаних зокрема із реалізацією процесуальних прав і виконанням процесуальних обов'язків учасниками кримінального провадження, передбачає збирання необхідних фактичних даних, а також підтвердження або спростування з їх допомогою відповідних обставин.

Кримінальні процесуальні норми визначають певні групи обставин, що потребують встановлення під час вирішення тих чи інших питань у межах кримінального провадження, що у теорії кримінального процесу визначають як локальні предмети доказування.

Локальний предмет доказування має місце у всіх випадках прийняття різного роду так званих допоміжних, проміжних, етапних процесуальних рішень, таких як: застосування заходів забезпечення кримінального провадження; проведення слідчих (розшукових) дій; закриття кримінального провадження тощо.

Таким чином, локальний предмет доказування утворює певна сукупність обставин, що визначені відповідною кримінальною процесуальною нормою (нормами), і які мають значення для правильного вирішення того чи іншого процесуального питання, прийняття процесуального рішення, що загалом пов'язане із загальним вирішенням кримінального провадження по суті (встановленням обставин загального предмета доказування), однак має самостійне правове значення.

Як зазначає В. А. Завтур, доктринальна модель локального предмету доказування пов'язана із прийняттям окремих процесуальних рішень, які визначають рух кримінального провадження, не вирішуючи його по суті, а також нормативним визначенням обставин, встановлення яких є об'єктивно необхідним для прийняття такого рішення слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом, яке має на меті спрямувати пізнавальну активність суб'єктів правозастосування у визначених законом межах, забезпечивши правову визначеність, передбачуваність та, як наслідок, обґрунтованість таких процесуальних рішень [4, с. 155].

На основі сформульованого у доктрині поняття локального предмету доказування, під ним у контексті розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора слід розуміти перелік обставин, які необхідно встановити для правильного вирішення такої скарги по суті.

Порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування у загальному порядку передбачений нормами глави 26 КПК України. У межах цього розділу законодавцем врегульовано питання щодо переліку рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, а також осіб, які мають право на оскарження; строків подання скарги, підстав її повернення

або відмови у відкритті провадження; порядку розгляду скарг, а також рішень слідчого судді за результатами їх розгляду та ін.

При цьому, варто зазначити про те, що закон пов'язує прийняття тих чи інших процесуальних рішень із наявністю певних обставин, які відповідно мають бути встановлені в процесі доказування.

Як зазначається у процесуальній літературі, викладення обставин, що мають значення для прийняття тих чи інших кримінальних процесуальних рішень може мати різний спосіб з точки зору юридичної техніки: формулювання переліку фактичних обставин в межах однієї статті кримінального процесуального закону; викладення фактичних обставин у різних статтях кримінального процесуального закону, що зумовлено видовою специфікою певних кримінальних процесуальних рішень; закріплення відповідних фактичних обставин в інших нормативно-правових актах (в той час як КПК України регламентує лише порядок прийняття кримінального процесуального рішення); відсутність нормативно закріпленого кола фактичних обставин та залишення законодавцем простору для реалізації суб'єктом правозастосування дискреції у визначенні того, які саме фактичні обставини можуть стати підставою для його прийняття [4, с. 155].

Аналіз норм глави 26 КПК України, зокрема ст. 307 КПК України, засвідчує відсутність нормативно закріпленого кола фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення скарги, та залишення законодавцем простору для реалізації слідчим суддею дискреції у визначенні того, які саме фактичні обставини можуть стати підставою для прийняття рішення по суті скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора.

Відсутні положення щодо будь-яких обставин, які можуть стати підставою для прийняття слідчим суддею рішення за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, і у ст. 306 КПК України, що регулює порядок розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування.

Разом із тим, загальні засади законності, публічності та диспозитивності у кримінальному провадженні, а також окремі норми КПК України, що регламентують повноваження органів досудового розслідування та прокурора, а також порядок їх реалізації, визначають загальні вимоги до процесуальних актів цих учасників кримінального провадження – законність та обґрунтованість (ч. 1, 2 ст. 9, ст. 25, ч. 1 ст. 26, п. 7 ч. 2 ст. 36, п. 4 ч. 2 ст. 39, п. 4 ч. 2 ст. 39-1, ст. 110 КПК України та ін.).

Як зазначає М. А. Макаров, зі змісту ч. 1 ст. 306 КПК України випливає, що на правила розгляду слідчим суддею скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора поширюються загальні положення про судовий розгляд. Винятками є положення щодо: строку розгляду: розгляд скарги відбувається протягом сімдесяти двох годин (п'яти днів на рішення про закриття кримінального провадження) з моменту її надходження, судовий розгляд – протягом розумного строку; участі прокурора у судовому засіданні: вона не обов'язкова під час розгляду скарги, а під час судового розгляду прокурор зобов'язаний брати участь; відкладення судового засідання: при розгляді скарги воно є неможливим, а під час судового розгляду відбувається його відкладення та призначається нова дата розгляду [5, с. 338–339].

Таким чином, порядок судового розгляду скарг, встановлений ст. 306 КПК України, повторює процедуру судового розгляду у першій інстанції з певними особливостями. У ньому можна виділити і підготовчу частину, і дослідження обставин справи (доводів сторін та доказів), і судові дебати, і ухвалення та проголошення рішення.

Найбільш важливою частиною судового засідання по розгляді скарг в порядку ст. 306 КПК України, безперечно, є дослідження обставин справи. Однак саме цим питанням не тільки в КПК України, а й в Узагальненні ВССУ «Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування» [6] приділено замало уваги.

Так, на тлі загальної норми щодо визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження (ст. 349 КПК України), частини 2 і 3 ст. 306 КПК України фактично визначають лише учасників та строки такого судового засідання.

Поряд із цим, ВССУ у вищевказаному Узагальненні роз'яснює окремі питання, на які слідчим суддям слід звертати увагу при розгляді скарг на окремі види бездіяльності та деякі рішення слідчого, прокурора.

Так, наприклад, при розгляді скарг на бездіяльність слідчого, прокурора, пов'язану із неповерненням тимчасово вилученого майна, слідчим суддям необхідно ретельно оцінювати підстави віднесення певного майна до категорії тимчасово вилученого в розумінні ст. 167 КПК України; доводи скаржника стосовно того, що вилучення певного майна здійснене з виходом за межі, регламентовані ухвалою про обшук; зважати на те, що бездіяльність з неповернення майна, на відміну від бездіяльності, яка полягає у невнесенні відомостей до ЄРДР, та бездіяльності, що полягає у нездійсненні окремих процесуальних дій, які слідчий чи прокурор зобов'язані вчинити, відноситься до категорії триваючих, тобто має лише початковий момент, однак не має кінцевого строку. При розгляді скарг, наприклад, на постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження є необхідність перевірки не лише дотримання процесуального порядку закриття кримінального провадження посадовими особами органів досудового розслідування, а й підстав його закриття [6].

Отже, доказування у судовому засіданні по розгляді скарг в порядку ст. 306 КПК України відповідно до положень КПК України наділене як загальними, так і специфічними ознаками кримінального процесуального доказування.

Останні, насамперед, стосуються предмета доказування. Так, предмет доказування в основному кримінальному провадженні має кримінально-правову основу, він пов'язаний із подією кримінального правопорушення. Предмет доказування у судовому засіданні по розгляді скарг в порядку ст. 306 КПК України обмежений предметом оскарження і представляє собою локальний предмет доказування, який, як вважає С. О. Пшенічко, складається з сукупності обставин, якими обґрунтовуються вимоги скарги та заперечення проти неї, а також інших обставин, встановлення яких має значення для постановлення законної та обґрунтованої ухвали (у тому числі обставин, що свідчать про можливість чи неможливість використання доказів, якими обґрунтовуються вимоги або заперечення) [4, с. 13].

Зважаючи на те, що встановлення обставин предмета доказування у судовому засіданні по розгляді скарг в порядку ст. 306 КПК України, на відміну від основного кримінального провадження, здійснюється у більш стислі процесуальні строки (не пізніше 72 годин (5 днів – на рішення про закриття кримінального провадження) з моменту надходження відповідної скарги), актуальним є питання і щодо тих процесуальних дій, які вправі проводити слідчий суддя, розглядаючи і вирішуючи скаргу по суті.

Це питання є невирішеним у законодавстві та доволі дискусійним у процесуальній літературі.

Так, визнаючи відсутність у ст. 306 КПК України будь-яких обмежень щодо засобів встановлення обставин, які мають значення для вирішення скарги, різні автори по різному визначають обсяг повноважень слідчого судді.

Доволі широкими ці повноваження бачить зокрема Д. Є. Крикливець, який вважає, що під час розгляду скарг слідчим суддею проводяться допити, пред'явлення для впізнання, допити експертів в суді, дослідження речових доказів, включаючи можливість ставити запитання з приводу речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які їх оглядали, дослідження документів, дослідження звуко- і відеозаписів; консультації та роз'яснення спеціаліста на місці [7, с. 11–12].

Інші автори, зокрема О. Г. Шило, А. Р. Туманянц, М. А. Макаров, С. О. Пшенічко та ін., дотримуються позиції щодо обмеженості повноважень слідчого судді по дослідженню доказів під час розгляду скарги. Так, М. А. Макаров справедливо зауважує, що судовий розгляд скарги не слід перетворювати у повноцінне судове слідство, а слідчий суддя не вправі

допитувати свідків, проводити інші процесуальні дії щодо перевірки доказів, які зібрані під час проведення досудового розслідування [5, с. 342].

Розвиваючи висловлену позицію, варто зауважити про те, що, хоча з однієї сторони, розгляд слідчим суддею скарги повинен обмежуватись доводами та вимогами скарги, з іншої сторони, встановлення законності та обґрунтованості рішення, дії чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, вимагає від слідчого судді певної активності у дослідженні не лише наданих сторонами матеріалів та заслуховуванні пояснень особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується, а й у додатковому дослідженні тих обставин, які мають значення для вирішення скарги по суті.

І у цьому випадку йдеться не про перевірку доказів, які зібрані під час проведення досудового розслідування, а про дослідження фактичних даних, необхідних для законного і обґрунтованого вирішення скарги.

Відповідно до ч. 2 ст. 307 КПК України ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування може бути про: 1) скасування рішення слідчого, дізнавача чи прокурора; 1-1) скасування повідомлення про підозру; 2) зобов'язання припинити дію; 3) зобов'язання вчинити певну дію; 4) відмову у задоволенні скарги.

Виходячи зі змісту та характеру рішень, що можуть бути ухвалені слідчим суддею за результатами розгляду скарги, а також відповідно до загальних положень судового розгляду, можна дійти висновку про те, що слідчий суддя, здійснюючи розгляд скарг, організовує дослідження доказів, сприяючи сторонам в їх поданні та дослідженні відповідно до встановленого порядку, а також забезпечує фіксацію проведених дій.

На наш погляд, за аналогією з іншим видом судового контролю – розглядом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема запобіжних заходів, за клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування має право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання, що ним розглядається (ч. 4 ст. 193 КПК України).

Відповідно слідчому судді під час підготовки до розгляду скарги має бути надано право витребувати за клопотанням осіб, які є учасниками розгляду, або за власною ініціативою матеріали, які стали підставою для дії (бездіяльності) або рішення, що оскаржується, а також інші дані, що є необхідними для перевірки доводів скарги та прийняття рішення за результатами її розгляду.

Під час перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора слідчий суддя не повинен наперед вирішувати питання, які надалі можуть стати предметом судового розгляду по суті кримінального провадження. Зокрема, слідчий суддя не може робити висновки про фактичні обставини кримінального провадження, про оцінку доказів і кваліфікацію діяння.

Безперечно, що під час розгляду скарги та дослідження наданих сторонами матеріалів слідчий суддя з певним ступенем імовірності може встановити обставини, що свідчитимуть про подію кримінального правопорушення або про її відсутність, про обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, тощо, однак вони не входять до локального предмету доказування при здійсненні судового контролю і можуть бути взяті до уваги слідчим суддею виключно у межах вирішення питання законності та обґрунтованості рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора.

Висновки. Таким чином, можна встановити, що до структури предмету доказування під час розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора у загальному виді належать законність/незаконність прийняття рішень, вчи-

нення дій чи бездіяльності слідчим, дізнавачем, прокурором; обґрунтованість/необґрунтованість прийняття рішень, вчинення дій чи бездіяльності слідчим, дізнавачем, прокурором.

При цьому, комплексний аналіз норм КПК України засвідчує, що стосовно кожного предмета оскарження, тобто кожного процесуального рішення, дії чи бездіяльності, має бути встановлено дотримання/недотримання підстав, умов та порядку прийняття рішень, вчинення дій чи бездіяльності, що передбачені кримінальним процесуальним законом, включно із наявністю/відсутністю відповідних повноважень у слідчого, дізнавача, прокурора.

Список використаних джерел:

1. Омельчук Л. В., Федоренко Є. В. Визначення предмета та меж доказування під час судового розгляду у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 436–438.
2. Назаров В. В., Тракало Р. І. Судовий контроль у кримінальному провадженні: теоретичні та практичні аспекти. *Європейські перспективи*. 2014. № 10. С. 89–95.
3. Шаренко С. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, слідчого або прокурора. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 11. С. 247–253.
4. Завтур В. А. Методологічні та праксеологічні засади вчення про локальний предмет доказування у кримінальному провадженні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 149–156.
5. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ; Національна академія внутрішніх справ, 2018. 495 с.
6. Про практику розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування : Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 року № 9-49/0/4-17.
7. Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 20 с.

